

УДК 101:179.6:316

Тетяна Цимбал

ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ПАНТЕОНУ ГЕРОЇВ У КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМИ КОНСОЛІДАЦІЇ НАЦІЇ

Стаття присвячена проблемі формування українського Пантеону героїв у контексті необхідності консолідації нації в умовах війни в сучасній Україні. Підкреслюється, що потреба створення національного Пантеону героїв обумовлюється особливостями історичного розвитку України, а саме: століттями боротьби за незалежність держави, великою кількістю жертв, героїв, могили яких розкидані по світах. Своєрідність запропонованого підходу полягає у застосуванні авторської концепції героїзму. Наголошується, що створення національного Пантеону героїв є способом підтримки тягості традицій та репрезентації історичних подій через персоналізацію. Адже знеособлена історія не має належного впливу на формування свідомості та ідентичності народу. Стверджується, що, з одного боку, Пантеон героїв відображає ціннісну систему, що існує в суспільстві, а з іншого – формує свідомість нащадків,

утворює певну систему моральних цінностей, веде до розвитку сучасного історичного мислення, національного героїчного нарративу. Особлива ж історична ситуація в сучасній Україні загострила проблему національної ідентичності і вимагає виділення серед маркерів національної ідентичності національних героїв, яких визнає більшість громадян. Окреслено проблему визначення героїв у всеукраїнському та регіональному масштабах. Наголошується, що певні особливості регіонів вимагають виваженого та обережного підходу до формування національного Пантеону героїв. Ствердження останнього повинне включати роботу у сфері інформаційної політики та втілюватися у символічному просторі (меморіали, пам'ятники, назви вулиць тощо). Важлива роль у даному контексті належить суспільно-політичним лідерам та культурним авторитетам. Але провідним агентом формування національного Пантеону героїв повинна бути сфера освіти і виховання. Підкреслюється, що широке інформування громадян про подвиги, діяльність героїв є одним зі способів розвіювання негативних зовнішніх міфів про Україну. Наголошується, що ступінь консолідації нації зростає в кризових умовах, а в нинішній ситуації формування українського Пантеону героїв відкриває нові можливості консолідації та солідаризації українства.

Ключові слова: пантеон героїв, консолідація нації, героїзм, маркери національної ідентичності.

Tetiana Tsymbal

FORMATION OF THE UKRAINIAN PANTHEON OF HEROES IN THE CONTEXT OF THE PROBLEM OF THE CONSOLIDATION OF THE NATION

The article is devoted to the problem of the Ukrainian pantheon of heroes formation in the context of the need for nation consolidation in the war in modern Ukraine. It is emphasized that the need to create a national pantheon of heroes is conditioned by the peculiarities of the historical development of Ukraine, namely: by centuries of struggle for the independence of the state, a large number of victims, heroes, whose graves are scattered throughout the world. The peculiarity of the proposed approach consists in applying the author's concept of heroism. It is emphasized that the creating a national pantheon of heroes is a way of maintaining the prolongation of traditions and representing historical events through personalization. After all, impersonal history does not have a proper effect on the formation of people consciousness and identity. It is emphasized that, on the one hand, the pantheon of heroes reflects the value system existing in society, on the other hand, it forms the consciousness of the descendants, forms a certain system of moral values, leads to the development of modern historical thinking, a national heroic narrative. It is stressed that the special historical situation in modern Ukraine has exacerbated the problem of national identity and demands the allocation of national identities among national heroes, recognized by the majority of citizens.

In addition, the problem of determining the heroes on the national and regional scale is outlined. It is emphasized that certain features of the regions requires a careful approach to the formation of the national pantheon of heroes. It is determined that the approval of the latter should include work in the field of information policy and be implemented in the symbolic space (memorials, monuments, street names, etc.). An important role in this context belongs to socio-political leaders and cultural authorities. However should be the field of education and upbringing the leading agent in the formation of the national pantheon of heroes. It is emphasized that the broad informing of citizens about exploits, heroes' activity is one of the ways of dispersing negative external myths about Ukraine. It is established that the degree of consolidation of the nation increases under crisis conditions, and in the current situation, the formation of the Ukrainian pantheon of heroes opens new opportunities for consolidation and solidarity of Ukrainians.

Key words: pantheon of heroes, consolidation of the nation, heroism, markers of national identity.

Постановка проблеми. Проблема консолідації українства постає сьогодні однією з найактуальніших в контексті викликів часу: окупації частини Донецької і Луганської областей та анексії Криму, тривалої боротьби за утвердження незалежності держави. Україна століттями відстоювала свою свободу й самість, і жертви цієї боротьби, герої, що поклали своє життя за Батьківщину, розкидані по світах, а могили багатьох втрачено назавжди, адже загарбники намагалися знищити і пам'ять про героїв.

Сьогодні Україна бореться з нахабним сильним ворогом, і нові герої постають «в гучному воїнському раю» (А. Цимбал). Власне це й актуалізує

створення національного Пантеону героїв, на чому неодноразово наголошувала і громадськість, і владна еліта. Так, у січні 2015 р., Верховною Радою було ухвалено постанову «Про увіковічення пам'яті Героїв України, які віддали своє життя за свободу і незалежність України». У серпні 2015 р. Президент України видав наказ «Про заходи щодо створення меморіалу українських героїв», доручивши Кабінету міністрів опікуватися цим питанням. Однак, до сьогоднішнього часу здійснено небагато заходів щодо реалізації наказу. Маємо деякі теоретичні напрацювання й пропозиції співробітників Українського Інституту національної пам'яті, які вважають, що доцільним є створення Пантеону

героїв як символічного, сакрального, просвітницько-виховного місця, з певними меморіальними та культовими спорудами; з обов'язковою могилою Невідомому солдату, який загинув у сучасній війні; з музеєм боротьби за незалежність України; похованнями тощо. Власне на такому місці, враховуючи думку істориків, повинні відбуватися урочистості і державні церемонії. Такий приклад представлений досвідом в країнах Заходу: Англії, Італії, Польщі. Пантеони героїв є не тільки місцем поховань видатних осіб, а й символами незалежності, державності, місцем пам'яті, осердям проведення різноманітних державних урочистих заходів.

У даному контексті постає низка питань, серед яких необхідно виділити такі: яке смислове наповнення має поняття «героїзм», кого саме вважати героєм та, власне, хто повинен бути представлений в Пантеоні героїв? Зауважимо, що і в Східній, і в Західній Європі немає жодної країни, в якій певні суперечки щодо інтерпретації подій, щодо історичної пам'яті, визначення складу Пантеону героїв були би остаточно розв'язані. Дискусійні питання еволюціонують, змінюються і є актуальними.

Зауважимо, що дискурс героїзму наявний у будь-якій країні в різні історичні часи та за різних форм правління. Але найбільше він властивий для тоталітарних держав, в яких режим забезпечує собі право на одноосібне визначення героїв, присвоєння вчинкам та особам ореолу героїчності, в яких міфологема героя є основою у вихованні молоді. Особливе значення в таких країнах має система державних нагород. Остання вже сьогодні може девальвувати значення поняття «героїзм». Так в незалежній Україні (станом на вересень 2018 р.) звання Героя отримали 442 особи, серед яких є люди з досить сумнівними заслугами перед Батьківщиною, наприклад, Є. Звягільський, Ю. Бойко, В. Литвин, Н. Матвієнко, А. Павленко та ін.

Окрім персонального представництва, проблемність створення єдиного українського Пантеону героїв пов'язана і з питанням національної ідентичності. Реалії сьогодення посилюють актуальність дослідження тим незаперечним фактом, що сучасна людина безперервно виявляє свою багатомірність, суперечливість, неоднозначну смислову наповненість, а значить і проблемну ідентичність. Подібна іманентна ситуація буття людини передбачає не лише вибір нових можливостей, смислів та цінностей, а й відмову від колишніх, які заважають втіленню нових у процесах комунікації та життєдіяльності. Останнє особливо актуально для країн, які відтворюють свою незалежність у пострадянський період, у тому числі й для сучасної української людини. З іншого боку, втрата автентичності людського буття може відбутися й за умови перенасичення «Я» всебічними «Ми» (суб'єктністю соціальних спільнот), що заважають ідентифікації, призводять до втрати самості, коли людина перестає бути творцем

власного буття і тим самим знекорінюється [8]. Необмежене зростання варіантів вибору, як ідеал ХХ ст., у ХХІ ст. стає негативним: людина почувається розгубленою, невизначеною, адже диференціація людського «Я», спроможність самовибудовування уможлиблюється не кількістю можливостей, а лише зростанням моральної культури особистості, визначенням чітких моральних орієнтирів.

Метою даної наукової розвідки є поглиблення розуміння проблеми формування українського Пантеону героїв, що, на нашу думку, є своєрідним маркером ідентичності людини і може сприяти як консолідації нації, так і, навпаки, за умови незваженого підходу до розв'язання цієї проблеми, посилювати напругу в суспільстві, навіть створювати розкол у суспільстві та розхитувати міждержавні відносини.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема національної пам'яті та формування національного Пантеону героїв розглядалася у певних аспектах представниками західних наукових кіл та вітчизняними вченими. Так М. Хальбвакс першим наголосив на проблемі існування індивідуальної та колективної пам'яті, змістив фокус уваги істориків з поняття «минуле» на поняття «пам'ять», враховуючи, що про минуле ми нічого не знаємо і тільки наближаємось до його осягнення [7]. Питання важливості національної пам'яті та створення своєрідних місць пам'яті піднімає П. Нора, адже «місця пам'яті і живуть завдяки відчуттю, що спонтанної пам'яті немає, а значить необхідно створювати» та охороняти спеціальні центри пам'яті, «бастіони пам'яті» [1]. На необхідності «пам'ятати» наголошують і П. Рікер, і Т. Адорно, а М. Фуко підкреслює, що минуле постійно змінює форму в дискурсі сучасного, реальність же минулого зберігається лише в артефактах його репрезентації [6]. Власне проблему формування українського Пантеону героїв вивчає Л. Чупрій, пропонуючи включити до останнього таких пасіонарних особистостей минулого, як Богдан Хмельницький, Роксолана, Маруся Чурай та ін., що допоможе персоналізувати історичний героїчний наратив та сприятиме зміцненню колективної пам'яті. Крім того, Л. Чупрій вважає, що формування національного Пантеону героїв має стати сьогодні пріоритетом державної політики пам'яті [9].

Виклад основного матеріалу та результатів дослідження. Своєрідність запропонованого підходу полягає у тому, що проблема формування національного Пантеону героїв розглядається нами дотично до проблеми національної ідентичності в контексті авторських соціально-філософських концепцій героїзму й буттєвого вкорінення людини [8].

Провідним методом дослідження є філософська рефлексія, що дозволяє виявити найбільш глибокі, сутнісні характеристики предмету дослідження, осягнути його не поверхово, а на рівні

розуміння. Крім того використовується інтервальна методологія, що доповнена методом демінзонального аналізу, задля отримання цілісного результату дослідження.

Вихідними поняттями дослідження є *героїзм*, *ідентичність* та *консолідація*. Останнє поняття, як правило, означає зміцнення, об'єднання, згуртування певних груп, організацій для посилення боротьби за загальні цілі.

Національну ідентичність традиційно визначають як «безперервне відтворення та реінтерпретацію структури вартостей, символів, спогадів, міфів, традицій, що становлять характерну спадщину націй, та ідентифікацію індивідів із цією структурою і спадщиною» [3, с. 18]. Авторське визначення національної ідентичності передбачає практичне відчуття людиною своєї вкоріненості, приналежності до системи історико-культурних, ціннісних координат, які формуються, коригуються, змінюються суспільством, як результат минулого, що живе й сьогодні. Головними функціями національної ідентичності є «подолання забуття через нащадків, відновлення колективної гідності..., реалізація братерства через символи, ритуали та церемонії, які прив'язують живих до мертвих і полеглих спільноти» [4, с. 169]. Підкреслимо, що становлення і розвиток нації тісно пов'язані і спрямовані на формування сталої національної ідентичності у громадян. З метою визначення певної стратегії формування національної ідентичності, необхідно намітити її відправні точки, ознаки або маркери, а також сформулювати відповідні інтерпретації.

Традиційно до маркерів національної ідентичності, що безпосередньо пов'язані з культурною пам'яттю, зараховують історичні події, національні мови, державні символи, певні твори мистецтва (різних жанрів), державний устрій (наприклад, республіка, монархія тощо), народне мистецтво, культурні практики, колективні уявлення, свята, релігії, національні види спорту тощо. Однак, на нашу думку, не можна абсолютизувати певний маркер ідентичності, крім того, наприклад, історична подія важлива не сама по собі, а інтерпретації, смисли, які вона має для певної групи людей. Як правило, серед маркерів ідентичності підкреслюється значення національної культури і мови, що є «щитами, які рятують народи від втрати національної самобутності» (С. Тер-Мінасова), а також значення історії, адже національна ідентичність передбачає розуміння країни від її народження до сьогодення, розуміння того, які відбитки минулого мають місце і сьогодні, які регіональні особливості створюють проблеми у формуванні єдиної національної ідентичності. Доречно виділяти серед інших ключові маркери ідентичності, що властиві для культурного центра країни, і до яких тяжіють інші.

Маркери ідентичності, їх розповсюдження та ствердження у громадській думці, інтерпретації та трактування задаються суспільно-політичними або культурними лідерами, що мають авторитет і

можливості спілкуватися з великою кількістю людей через засоби масової інформації тощо. Найбільший вплив на формування відповідних маркерів національної ідентичності, на наше переконання, має система освіти. Так у Франції засновник сучасної системи освіти Ж. Феррі створив єдину національну школу, головною метою якої стало формування національної ідентичності. Цей приклад є актуальним для української освіти, що перебуває у стані реформування і повинна централізовано сприяти розвитку національної самосвідомості і духовності учнів. Соціалізуючись, дитина вивчає історію, мову, долучається до народних традицій і, не ідентифікуючи себе свідомо як представника тієї чи іншої нації, вона вже вважається її представницею. У подальшому людина вільно обирає ідентичність, адже остання не є наперед заданою, визначеною виключно зовнішніми факторами. Однак більшість приймає ідентичність, сформовану з дитинства як єдино вірну. Для того, щоб національна ідентичність, що виховується у системі освіти та в родині, сприймалась як власна, вона повинна вкорінитися у свідомості, перетворитися на засвоєну.

Звичайно, маркери національної ідентичності можуть змінюватися певним чином залежно від історичних подій, суспільно-політичної ситуації, зміни статусу людини тощо. Причому більш високу значимість національна ідентичність має для людей з високим соціальним статусом, і, навпаки, люди з низьким соціальним статусом менше цікавляться проблемами національної ідентичності й зосереджені на проблемах виживання. Крім того, в умовах активних міжкультурних комунікацій, активізації міграційних процесів, людина буде свідомо й активно формувати ту національну ідентичність, яка дає їй більше преференцій у суспільному житті.

Зауважимо, що відбір маркерів національної ідентичності ускладнений сьогодні великою кількістю доступної інформації та необмеженими можливостями інтерпретацій, що перетворюють «людину з корінням» на «людину з антенами» [2], визнанням множинності ідентичностей, що втілюють принципи свободи особистості та рухливості, змінності світу. Власне тому все частіше ми спостерігаємо ознаки кризи національної ідентичності у сучасному світі, з одного боку, і посилення націоналізму як відповідь на процеси глобалізації – з іншого.

Особлива історична ситуація в сучасній Україні загострила проблему національної ідентичності й, на нашу думку, вимагає виділення серед маркерів ідентичності національних героїв, яких визнає у суспільстві більшість громадян, і які утворюють відповідний Пантеон, та місць пам'яті з певним символічним значенням. За П. Нора, місця пам'яті – це свідчення інших епох, що мають значення у сучасності. Такими місцями можуть бути символи місцевості, історичні імена, пам'ятники (у тому числі – і Пантеони героїв). Нора виділяє три аспекти місць пам'яті – матеріальний, символічний та функціональний [1]. Вважаємо, що на формування

національної ідентичності найбільше впливає символічний аспект.

Звичайно, можна стверджувати, що будь-яке явище чи феномен можуть стати маркерами ідентичності за певних умов. Крім того, в різних регіонах країни можна виділити різні маркери ідентичності, або різні інтерпретації одного й того самого маркера. Наприклад, Друга світова війна до сьогоднішнього дня породжує різні точки зору у представників різних регіонів України, навіть назва у східних регіонах переважає інша – Велика Вітчизняна війна. Ставлення до останньої є одним із ключових маркерів ідентичності сучасних українців у різних регіонах, що протиставляє або зближує їх.

Подібну ситуацію маємо і з Пантеоном героїв: сьогодні в Україні є загально визнані герої, діяльність та подвиги яких відповідають загальноукраїнським інтересам, здійснюються в ім'я Батьківщини, а є й регіональні герої – герої місцевої історії, інтерпретація дій яких іноді не співпадає з офіційним варіантом. Така ситуація є характерною не тільки для України. Наприклад, для регіонів Франції важливою є підкреслена відмінність від Парижу, дистанція зі столицею, знаходження відмінностей в історії, а іноді – культивування відмінностей, яке доходило до явних протестів.

У кожній європейській країні і сьогодні тривають суперечки про історичні події, героїв та антигероїв, жертв та катів. А колективні уявлення про український національний Пантеон героїв, взагалі неформовані.

У цьому контексті вихідним є власне категоріальне визначення поняття «героїзм», адже від його смислового наповнення залежить формування системи культурних кодів та моральних цінностей, а значить і персональне представництво в Пантеоні героїв.

Зауважимо, що до недавнього часу героїзм вважався «поняттям минулого століття», таким явищем, що «вийшло зі вжитку», залишившись лише для літературних історій про видатних людей. Однак Революція Гідності, війна на Сході України довели, що героїзм не є виключно теоретичним поняттям, а має місце в реальному житті сучасного українства. Адже події останніх п'яти років – це низка граничних ситуацій, коли людині необхідно ухвалювати екзистенційні, сенсожиттєві рішення. На нашу думку, у більшості випадків саме «граничні ситуації» в житті людини спрямовують її до героїчних вчинків. Такі ситуації – це особливі доленосні моменти, періоди локальної антропологічної катастрофи, коли буття вже не є грою, коли «дихає ґрунт і доля» [10]. Важливо підкреслити, що поняття «гранична ситуація» використовувалось в екзистенціалізмі переважно стосовно окремого «закинутого у світ» індивіда, що опинився в умовах життєвої кризи. Проте на початку ХХІ ст., як показує досвід соціокультурного життя, дане поняття можна застосовувати для характеристики групи, народу, певної держави або навіть людства загалом. Це

свідчить, перш за все, про відсутність духовного благополуччя, кризову свідомість, втрату сенсів, що призводить до відчуття перебування в «безповітряному» просторі. У сучасної людини з'являється страх не лише за себе, а й за долю людства, яке також сприймається «закинутим» у світ. Людське буття загалом проблематизується, втрачає унікальність та справжність, призводячи до сумнівів у буттєвому ґрунті, до знекорінення [8]. Проте людина здатна відгукнутися на «онтологічний поклик трансценденції» (Г. Марсель) і, розбудовуючи своє життя, спиратися на певні цінності та пріоритети. Ціннісна ієрархія й стиль життя утворюють так звану «екзистенційну стратегему» (Ф. Лазарєв) буття особи, яка не обирається раз і назавжди, адже «буття людини – дещо таке, що не визначене остаточно» [10], воно змінюється залежно від конкретних обставин і від того, яким чином змінюється сама особа в різні періоди свого життя. Будучи відкритою для реалізації різноманітних можливостей, людина не може обрати один-єдиний спосіб самореалізації. Вибір людини – це завжди ризик, адже можливість самій визначити своє життя або йти за зовнішніми орієнтирами не гарантує досягнення автентичного, справжнього буття. Людина може адаптуватися до соціальних умов або виражати протест неприйнятним зовнішнім формам, реалізуючи власний життєвий проєкт, що обирається у процесі переживання граничних ситуацій та досвіду саморефлексії. Особистий вибір типу взаємодії людини та соціуму може або сприяти прийняттю рішень, що ведуть до героїчного вчинку, або навпаки – до пасивності. Власне самовизначення може протікати спонтанно або виважено, розсудливо. Однак, як правило, в момент здійснення героїчного вчинку, людина діє скоріше спонтанно, підсвідомо орієнтуючись на свою моральність, на вищі цінності буття, що підтверджує у тому числі й досвід учасників Майдану.

Причому в даному випадку мова йде про героїзм як здатність здійснити подвиг, виходячи за межі можливостей, діючи на межі власних сил. Героїзм – це завжди екстраординарність, відповідно герой – це не той, хто постійно виконує певну роботу у межах професійних обов'язків (як співробітники МНС, наприклад), а той хто виконує певні дії всупереч своїм можливостям.

Будучи унікальним феноменом, героїзм у певний час серед визначеного кола людей стає нормою, ґрунтуючись на певній системі моральних пріоритетів, на ствердженні існування більш високих цінностей, ніж власне життя. При цьому справжній героїзм не руйнує, а формує творчу, непересічну особистість, служить прогресу. Героїзм же учасників Революції Гідності як ніколи актуалізував слова Д. Юма: «Все, що ми називаємо героїчною звитягою і чим захоплюємось як величчю і піднесеністю духу, є не що інше, як спокійна і твердо обґрунтована гордість та самоповага» [11]. Недаремно у назві подій зими 2013-2014 рр. присутнє слово «гідність».

Підкреслимо, що героїка війни і революції – найбільш розповсюджений стереотип суспільної свідомості, адже він закорінений у структурах колективного несвідомого. Однак необхідно зауважити, що в усі часи, окрім видатних осіб, осяяних власним світлом, існують герої повсякденності, які здійснюють справжні подвиги, намагаючись змінити світ, «домагаючись втілення в життя, бодай почасті, своїх мрій». «Героїчний сенс життя не обмежується баталією, ані скрутним становищем, з якого ми з честю вийшли. Тому ми говоримо про сенс життя, а не про збіг обставин у житті. ...Героїзм полягає в тому, щоб вбачати в кожному дні, в кожному вчинку випробу, в якій задіяні наші сили – від фізичних до найтонших інтелектуальних і душевних», героїзм – це спосіб «бути відмінним, бути кращим, бути чесним, порядним і розважливим в ім'я природної філософії, тим часом як усі обстоюють саморуйнацію в ім'я вульгарності й невігластва» [5, с. 70]. Тобто, не дивлячись на нібито несумісність героїзму зі статичним повсякденням, неможливо відкидати й фактичність його існування саме у світі, який нас оточує, у повсякденні, так званий «героїзм Dasein».

Історичний час, особливості політичної системи суспільства впливають і на запити щодо героїзму, на тип героїзму. Наприклад, якщо філософи Просвітництва розглядали героїзм як розумовий порив, німецькі класики – як явище духу, то романтики пов'язували героїчне з надособистісним началом, що поєднує минуле з вічним, а героя – з уособленням волелюбності й гордості. В українській гуманітаристиці героїчне поєднується з подвигами козацької старшини, або ж зі здатністю до самопожертви високої, чистої душею простої людини. Визначити ж, хто є героєм, як вважає Л. Костенко, мають право ті, які самі здатні на самопожертву, які не «опускають вчасно очі» і йдуть разом з героями їхнім шляхом до кінця і не відступають. Власне так було і на Майдані, і триває сьогодні на Сході України. Саме там народився особливий тип героя: шляхетного духом, сміливого і скромного, який сам не вважає себе героєм. Дійсно, герой – це не той, хто сам себе так оцінює. Це людина, яка здійснила героїчний вчинок, подвиг, оцінювати який необхідно з урахуванням історичних, соціально-політичних та особистісних життєвих обставин.

У даному контексті вважаємо доречним запропонувати авторське філософське визначення поняття «героїзм», в якому певні категоріальні смисли взаємно підсилюють і доповнюють один одного: по-перше, в онтологічному вимірі героїзм – це вираження іманентної буттєвої сутності людини, яка покликана до героїзму як до подолання тлінності тіла та утвердження безсмертя духа, це здатність особи або декількох осіб змінити життєву ситуацію, знаходячись на межі буття і небуття; по-друге, в екзистенційному вимірі героїзм – це найвища точка екзистенціювання, кульмінаційний момент життя людини, що може одночасно бути трагічним і

натхненним, це подолання обмежень, коли внутрішня сила витісняє інстинкт самозбереження та страх смерті, веде до творення суб'єктом самого себе, власної реальності, розширення останньої до рівня соціуму; по-третє, соціально-філософський вимір дозволяє визначити героїзм як особливу форму людської поведінки та діяльності за конкретних історичних умов, коли ціною мужності й самопожертви, людина сприяє вирішенню критичної ситуації в житті спільноти, соціуму, держави, тим самим включаючись у формування змісту соціокультурного поля та сприяючи прогресу.

Смислове наповнення даного категоріального визначення доречно враховувати при формуванні національного Пантеону героїв. Останнє завдання є дуже складним і проблематичним. Персональне представництво українських героїв може породжувати суперечки. Особливо це стосується питання визначення героїв у всеукраїнському масштабі, адже, як підкреслювалось вище, є герої регіональні і герої національні, які іноді є антиподами. Тому вважаємо, що до створення національного Пантеону героїв треба підходити дуже виважено, не розраховуючи на швидкий успіх, враховуючи проблеми, що знову можуть роз'єднати українців. Дуже важливо не відкладати цю роботу, позаяк без перетворення соціокультурного простору сподіватись на успіхи в інших сферах марно. Постає питання Пантеону національних героїв повинне включати роботу як в сфері інформаційної політики, в сфері освіти, так і втілюватися у певному символічному просторі (пам'ятники, меморіали, назви вулиць тощо). Тобто створення національного Пантеону героїв – це робота над значеннями, цінностями і символами. На нашу думку, саме система освіти, переформатована відповідним чином, дасть можливість молоді засвоїти певні ціннісні настанови і зрозуміти чіткі орієнтири, які сприятимуть формуванню патріотизму та поваги до історії своєї Батьківщини. Ознайомлення з діяльністю тих, хто буде представлений у національному Пантеоні героїв допоможе закріпити у свідомості наступних поколінь уявлення про знакові постаті у створенні та розбудові української держави, виховати адекватне ставлення до минулого України. Патріотично-виховна складова повинна стати обов'язковою у сучасній системі освіти і виховання. Це дозволить осмислити ті трагедії, які пережила Україна у ХХ та ХХІ століттях, виховати шанобливе ставлення до тих, хто поклав своє життя заради свободи і незалежності України. Репрезентація у шкільному курсі історії українського Пантеону героїв є умовою позбавлення наслідків тоталітарного минулого і побудови нового відкритого громадянського суспільства.

Висновки. Таким чином, викладене вище дозволяє стверджувати, що Пантеон героїв – це точка опори для теперішніх і майбутніх поколінь, це джерело натхнення в процесі розбудови держави. Створення національного Пантеону героїв України є способом підтримки тяглості традицій і колективної

пам'яті, репрезентації історичних подій через персоналізацію, адже знеособлена історія не має належного впливу на формування свідомості та ідентичності народу. Треба враховувати, що, з одного боку, Пантеон героїв відображає ціннісну систему, яка існує в суспільстві, а з іншого – формує свідомість нащадків, утворюючи певну систему моральних цінностей, веде до розвитку сучасного історичного мислення, національного героїчного нарративу. Крім того, створення національного пантеону героїв та якомога ширше інформування громадян про подвиги, діяльність кожного з них є сьогодні одним зі способів розвіювання зовнішніх негативних міфів про Україну.

Варто підкреслити, що проблема утвердження загальнонаціонального Пантеону героїв відзначається наявністю певних протиріч і складнощів. Одночасно зазначена проблема наділена потенційним багатством смислів і можливостей вирішення, й тому відкриває шляхи свого теоретичного осмислення та практичного вирішення у широкому громадському, полідисциплінарному науковому дискурсі.

1. Нора П. Проблематика мест памяти, [в:] Франция – память / П. Нора, М. Озуф, Ж. де Пюимеж, М. Винок / П. Нора. – СПб.: Изд-во СПб ун-та, 1999. – 328 с.

2. Перотті А. Виступ на захист полікультурності / А. Перотті. – Львів : Кальварія, 2001. – 128 с.

3. Сміт Е. Нації та націоналізм у глобальну епоху / Е. Сміт. – К.: Ніка-Центр, 2006. – 320 с.

4. Сміт Е. Національна ідентичність / Е. Сміт. – К.: Основи, 1994. – 223 с.

5. Стейнберг Гусман Д. Герой повсякденності / Д. Гусман Стейнберг. – К.: Новий Акрополь, 2004. – 118 с.

6. Фуко М. Археологія знання / М. Фуко. – К.: Ника-центр, 1996. – 208 с.

7. Хальбвакс М. Соціальні рамки пам'яті / М. Хальбвакс. – М.: Новое изд-во, 2007. – 348 с.

8. Цимбал Т. Буттєвісне укорінення людини / Тетяна Цимбал. – К.: НПУ ім. М. Драгоманова, 2005. – 219 с.

9. Чупрій Л. Кого пам'ятати? Чи потрібен українцям Пантеон слави? Ч.1 / Л. Чупрій. – [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://matrix-info.com/2017/05/02/kogo-pam-yataty-chy-potriben-ukrayintsyam-panteon-slavy-ch-1/>

10. Ясперс К. Философская автобиография / К. Ясперс // Западная философия. Итоги тысячелетия. – Екатеринбург : Деловая книга; Бишкек : Одиссея, 1997. – С. 15–43.

11. Hume D. Essays, Moral, Political, and Literary. Part I, Essay VIII, OF PARTIES IN GENERAL. URL: <https://oll.libertyfund.org/titles/hume-essays-moral-political-literary-lf-ed>

References

1. Nora P., 1999. Problematy`ka mest pamyaty`, [v:] Francy`ya – pamyat` [Problems of memory locations, [in:] France - Memory] / P. Nora, M. Ozuf, Zh. de Pyuy`mez, M. Vy`nok. SPb. Y`zd-vo SPb un-ta. 328 s. (in Russian Federation).

2. Perotti A., 2001. Vy`stup na zaxy`st polikul`turnosti [Speech in defense of multiculturalism]. L`viv. Kal`variya. 128 s. (in Ukr.).

3. Smit E., 2006. ta nacionalizm u global`nu epoxu [Nation and nationalism in the global epoch]. K. Ika-Centr, 2006. 320 s. (in Ukr.).

4. Smit E., 1994. Nacional`na identy`chnist` [National Identity]. K. Osnovy. 223 s. (in Ukr.).

5. Stejnberg Gusman D., 2004. Geroj povsyakdennosti [Hero of everyday life]. K. Novy`j Akropol. 118 s. (in Ukr.).

6. Fuko M., 1996. Arxeology`ya znany`ya [Archeology of knowledge]. K. Ny`ka-centr. 208 s. (in Ukr.).

7. Xal`bvaks M., 2007. Socy`al`nyie ramky` pamyaty` [Social memory frames]. M. Novoe y`zd-vo. 348 s. (in Russian Federation).

8. Cy`mbal T., 2005. Buttyevisne ukorinennya lyudy`ny` [Embodied rooting of a person]. K. NPU im. M. Dragomanova. 219 s. (in Ukr.).

9. Chuprij L., 2017. Kogo pam`yataty`? Chy` potriben ukrayincyam Panteon slavy`? [Who do you remember? Do Ukrainians need the Pantheon of Glory?] Ch.1. URL.

10. Yaspers K., 1997. Fy`losofskaya avtoby`ografy`ya [Philosophical autobiography] // Zapadnaya fy`losofy`ya. Y`togy` tysyachelety`ya. – Ekaterynburg : Delovaya kny`ga; By`shkek. Ody`sseya. S. 15–43.

11. Hume D. Essays, Moral, Political, and Literary [Essays, Moral, Political, and Literary]. Part I. Essay VIII. OF PARTIES IN GENERAL. URL: <https://oll.libertyfund.org/titles/hume-essays-moral-political-literary-lf-ed>